

ELŐSZÓ

Különös időrendi aktualitás kínálta a lehetőséget, hogy a szegedi jogtörténeti iskola hajdan volt három kiváló professzoráról egyszerre emlékezzünk meg: Iványi Béla, a második világhégés előtti korszak jelese halálának, a háború utáni időszak két, egymást követő nagyságának, Bónis György és Both Ödön születésének kerek évszámai voltak ezek. Bár mindhárman a szegedi jogi kar tanárai voltak, az egymás utániség nem volt teljesen folytonos: Iványi Bélának Szegedről történt kényszerű távozása (1938) után Bónis csak 1940-től töltötte be a tanszéket. Ő sem önszántából hagyta el a Tisza parti várost, utána azonban már tanítványa, Both Ödön vitte tovább a stafétát. Őröla: a kedves mesterről, professzori személyiségéről és a levéltári munkát minden másnak elébe helyező, szigorú szakmai igényességéről nevezetes kutatóról a tanítvány, Homoki-Nagy Mária beszélt a konferencián.

A három jogtörténész-óriást a szegedi kötődés mellett más is összekapcsolta. Eminens szakmai kiválóságuk, maradandó tudományos teljesítményük és oktatói munkásságuk mellett volt valami jól kitapintható, közös vonás szakmai felfogásukban: a források feltétlen tisztelete és tárgyilagos értékelése. Ez az, ami hagyatékuk kvintesszenciája, s aminek jegyében munkánkat Szegeden azóta is végezzük, s igyekszünk tanítványainknak is továbbadni.

A három kiválóság tudományos érdeklődése természetesen egy sor további közös vonást is mutat, és gazdag inspirációt adott konferenciánknak. Tematikai és korszakbeli értelemben a 'gépirásos korszakot' (Both Ödön kedvelt fordulata volt) megelőző idők, különösen a középkor kutatása hozott értékes referátumokat. Ez természetes is, hiszen Iványi és Bónis meghatározóan a középkort kutatták, Both Ödön sem ment a reformkoron túl, és a konferencia éve: 2014 a Tripartitum megalkotásának 500 évfordulójára esett, több ürügyet már nem kellett keresni ahhoz, hogy főként a jelzett korszakot érintő előadások hangozzanak el. A Tripartitum a kötet főcímét is ihlette, hiszen a referátumok jelentős része éppen ennek témáját tárgyalta, s történetesen a referátumok tartalmilag éppen három tematikus csoportba voltak rendezhetők: nincsenek véletlenek...

A konferenciának volt egy további szembeötlő vonása is: lényegében kétnyelvű volt. A témakör és a korszak kiváló osztrák-német professzorai mellett több hazai előadó is németül adott elő, ezáltal a referátumok tartalma nagymértékben befogadható volt németajkú résztvevőink számára is. Ez is üzenet értékű vonása volt a rendezvénynek, s tisztelgés is jubiláns professzorainknak: a magyar jogtörténeti kutatások, amiként a magyar jog intézményei is, mindig európai kontextusban fejlődtek, azzal szoros kölcsönhatásban, elsősorban a szomszédos német jogi kultúrával. Erre napjainkban is rá kell mutatni, s legegyszerűbb, egyben leghatékonyabb ezt a nemzetközi tudományos közéletbe is mindjárt bejárást biztosító nyelven, németül tenni.

A referátumok gazdag tematikát öleltek fel. Béli Gábor (Pécs) Bónis György forrástörténeti kapcsolatait elemezte, természetesen a középkort illetően. A magyar középkor kutatásának jólismert nehézsége, hogy nyugat-európai összehasonlításban viszonylag csekély mennyiségű a fennmaradt oklevelek mennyisége, tekintélyt parancsoló azonban a jogi tartalmat hordozó források aránya. Ezért különösen fontos, hogy jogtörténész is forgassa őket: ezt a szempontot ismerte fel már a fiatal Bónis, amikor a középkori kútfők felé fordult, s tekintete nem is nagyon tévedt át más korszakok hagyatéka felé. Bónis György személye inspirálta Kisteleki Károlyt (Budapest), aki Bónis első tanársegédjének, Szegvári Katalinnak, a később ragyogó pályát befutó fővárosi jogtörténésznek állított – kettőjük szegedi kapcsolata felvillantásán keresztül – emléket. Szintén Bónis emlékét idézte meg

Nagy Janka Teodóra (Pécs), aki egy kevésbé ismert szegmens, a népi jogélet kutatás hazai nagyszónya, s aki értő szemmel tekintette át Bónis ez irányban is kifejtett, nagyon értékes és több tekintetben úttörő munkásságát.

Szintén a középkori forrásokat faggatta Iványi Béla, akinek debreceni tanársága éveiről (1914–1927) adott alapos áttekintést Szabó Béla. Iványi olyan mértékben elkötelezte magát a medievisztika mellett, hogy munkásságának talán legértékesebb részeként forráspublikációit tekinthetjük. A Debrecenből Szegedre érkezett Iványi sajnos idejekorán távozott a Tisza-parti katedráról (is) egy 1937-ben lezajlott incidens következtében. Életének több mint bulvár értékű eseménye volt a Mályusz Elemérrel 1929-ben lefolytatott párbaja, amelyet egyik munkájának (Gönc szabadalmas mezőváros története, Karcag, 1926.) a fiatal Mályusz részéről megfogalmazott kritikai megállapítása váltotta ki. Az inkriminált mondat így hangzott: „Gönc szabadalmas mezőváros történetének írója [...] figyelmét annyira lefoglalják nagy fáradtsággal összegyűjtött adatai, hogy nem törekszik kellő összeegyeztetésükre, félvén, hogy azok kikerülve izoláltságukból, kevésbé meggyőzőek lesznek.”

Az Ausztriából, Németországból érkezett vendégeink is középkori témákból válogattak. Gernot Kocher (Graz) imponálóan gazdag, egykorú képanyag bázisán mutatta be a Tripartitum néhány európai kortársát. Míg a középkori és koraújkorai magyar képi forráshagyaték rendkívül csekély, ezzel éppen ellentétben a helyzet a nyugati országokban: szinte minden jogintézményt rajzos megjelenítéssel is ábrázoltak, s a tömegesen ránk maradt illusztrációkkal élményszerűen lehet közel hozni a ma emberéhez a letűnt évszázadok jogtörténeti eseményeit, forrásait. Wieland Carls (Leipzig) nyelvészként adott elő egy nagyon izgalmas szemantikai témában, elemezve a középkori szak- és köznyelvi rétegek egymáshoz való viszonyát. Bernd Kannowski (Bayreuth) német jogtörténészként fordult a Tripartitum egy fontos jogintézménye, a vérdíj felé, s nagyon értékes elemzést végezve összevetette azt a német párhuzamokkal. Heinz Holzhauer (Münster) a nemesi családok genealógiájának egy izgalmas fejezetét tárta a hallgatók elé, Frank Eichler (Hamburg) pedig a legrégebbi angolai jogkönyveket vette számba.

Werbőczy István és közismert műve több referátum témája volt. Blazovich László (Szeged) is a Tripartitum témájában adott elő: a középkori európai városi jogok európai híró kutatója a városi jogok hármaskönyvi szabályait elemezte. Az egyik jubiláns, Bónis György unokáját is az előadók között köszönthettük: Bónis Péter (Budapest) a Tripartitum és a *ius commune* kapcsolatát tárgyalta. Gedeon Magdolna (Miskolc) a bányajog királyi prerogatíváit elemezte a Hármaskönyv szabályainak talaján. Rác Lajos (Budapest) azokat az államelméleti jelenségeket vette számba, amelyeket a késő középkori magyarországi humanizmus alkotott, s amelyek Werbőczy gondolkodását is megtermékenyítették. Andrásy Dorottya (Budapest) egy kevésbé ismert területre kalauzolta el a konferencia hallgatóit: a Tripartitumnak a horvát jogfejlődésre gyakorolt hatásáról tartott izgalmas, autentikus előadást. Völgyesi Levente (Budapest) a Hármaskönyv előbeszédének bölcséleti tartalmát boncolgatta, rámutatva, hogy Werbőczy korában az etikai és a jogi szempontrendszer még bevallottan kéz a kézben járt. Peres Zsuzsanna (Budapest) egy, a középkor egyik kiemelkedően fontos jogintézményét, a királyi adományt mutatta be a Hármaskönyv és az egykorú joggyakorlat talaján, a szabályozás és a praxis összevetésével. Szintén egy konkrét jogintézményről, a családságról, annak Werbőczy-féle rögzítéséről szolt Korsós Delacasse Krisztina (Pécs) előadása, s hasonlóan ehhez a hűtlenség intézményét ismertette a Hármaskönyv alapján László Balázs (Pécs). Összegző tartalmú, Werbőczy István 20. századi interpretációit összefoglaló referátumot hallhattunk Koncz Ibolya (Miskolc) előadásában.

A konferencia széles tematikai és időbeli horizontja további, nagyon értékes előadásokat is indukált. Mezey Barna (Budapest) azt a többféle megközelítést is megengedő jogtörténeti problémát elemezte, hogy meddig tartott a jogtörténeti középkor? Bizony, itt Közép-Európában jóval tovább, mint Nyugaton, és az sem mindegy, hogy az alkotmányjog vagy a szakjogok intézménytörténetét vizsgáljuk. Bató Szilvia (Szeged) a Feuerbach-recepció egy elemének 1848 előtti, magyarországi hatásáról beszélt, Herger Csabáné pedig 1848 utáni témát dolgozott fel: parasztok és polgárok közötti házassági szerződéseket vizsgált Baranyában. Szintén az 1848 utáni időszakról adott körképet Szabó István (Budapest), aki egy gyökeresen középkori eredetű jogforrás-típus, a szokásjog funkcióját elemezte a magyar közjogban. Időben Földi András (Budapest) jutott el legtovább, aki az új Polgári Törvénykönyv tükrében fogalmazott meg összehasonlító jogtörténeti megállapításokat.

A konferencia három régi szegedi jogtörténésznek állított emléket, a jelen konferencia-kötet azonban egy negyedik professzort is kényszerűen ebbe a sorba állít: a kiadvány megjelentetése idején távozott az élők sorából Ruzsoly József (1940–2017), aki méltó utóda volt a nagy elődöknek. Ő is tartott előadást, számba véve a szóban forgó szegedi jogtörténész professzorok hagyatékainak sorsát. Megállapította, hogy bár sokat tett az utókor az emlékek ápolása terén, de bőven akad még tennivaló, oly gazdag az el-, de be nem végzett munkásságok sora. A konferencia tanulmánykötetté formált anyaga is ennek a fáradozásnak egy állomása.

Ruzsoly József életútját és legjelentősebb szakmai teljesítményét Stipta István nekrológijában olvashatjuk.

VORWORT

Die von den beiden rechtshistorischen Lehrstühle der Universität Szeged organisierte Tagung, deren Konferenzbeiträge dieser Band beinhaltet, hatte neben einer kronologischen Kuriosität mehrere inhaltliche Anlässe. Zufälligkeiten, aber auch inhaltliche Zusammenhänge lieferten die Basis der Tagung eines internationalen Rechtshistoriker-Treffens. Drei Szegediner Rechtshistoriker hatten in dem Jahre der Konferenz (2014) je ein Jubiläum, und vor 500 Jahre (1514) entstand die berühmte ungarische mittelalterliche Gewohnheitsrecht-Aufzeichnung, das *Tripartitum* von István Werbőczy.

Die Konferenz war zweisprachig, d. h. die Hälfte der Beiträge lautete auf Deutsch, und diesen sprachlichen Zustand haben wir auch in der Schriftform bewahrt. Zugunsten der deutschsprachigen Leser dieses Bandes gebe ich einen kurzen Überblick über die ungarischsprachigen Beiträge, vor allem aber darf ich einiges über die drei ehemaligen Rechtshistoriker sagen. *Béla Iványi* (1878–1964) war der älteste von ihnen, seine Figur hat Béla Szabó ausführlich nachgezeichnet, mit Schwerpunkt auf seinen Jahren an der Universität zu Debrecen. Die wissenschaftliche Tätigkeit von Iványi in Szeged (1927–1938) ist bis heute noch nicht grundsätzlich aufgearbeitet. Er hatte sich lebenslang sehr intensiv mit der Mittelalterforschung beschäftigt, man dankt ihm mehrere Quellenpublikationen aus dieser Epoche.

Der auch im Ausland berühmteste Rechtshistoriker aus Szeged (nach 1956 in Budapest) war zweifellos *György Bónis* (1914–1985). Er hat sich besonders für die Rechtsgeschichte des Mittelalters interessiert, die – trotz seiner Forschungen – bis heute in Ungarn

als wenig bekanntes Gebiet gilt. Die Erforschung der Geschichte des Mittelalters scheint den Historikern eigen zu sein, obwohl die schriftlichen Quellen (Urkunden) überwiegend einen rechtlichen Inhalt haben, dessen authentische Auswertung rechtswissenschaftliche Kenntnisse voraussetzt. Bónis hatte alle Fähigkeiten, sich mit mittelalterlichen Themen auseinanderzusetzen. Gegenstand seiner lebenslangen wissenschaftlichen Tätigkeit war die Rechtslage der rechtskundigen Intelligenz im Mittelalter – sowohl in Ungarn wie auch in West-Europa. Seine sämtlichen deutschsprachigen Aufsätze sind zur Zeit in einem ungarischen Verlag im Druck, sein Leben wird darin ausführlich dargestellt.¹

Der jüngste von den drei Jubilanten war *Ödön Both* (1924–1985), der in demselben Jahr wie sein Meisters Bónis starb. Both hat auf mehreren wichtigen Rechtsgebieten geforscht. An erster Stelle zu nennen ist die Aufarbeitung der Strafrechtsgeschichte Ungarns im Zeitalter des späteren Feudalismus (1790–1848), mit einem Fokus auf die Gerichtspraxis. Er war ein überzeugter Anhänger der Archivforschung, ohne die war für ihn Rechtsgeschichtsschreibung unglaublich. Diese Annäherung ist sehr verständlich, weil das ungarische rechtshistorische Quellenmaterial bis heute überwiegend auf den Regalen der Archive liegt. Neben der Geschichte des Strafrechts hat sich Both auch mit anderen Themen, wie der Genesis der Freiheitsrechte in Ungarn (bes. der Pressefreiheit), mit der Problematik der Einführung der Geschworenengerichtbarkeit in Ungarn, dem ungarischen Eigentumsrecht in der Neuzeit befasst. Hinzukommt eine Biographie: die Tätigkeit des grossen ungarischen liberalen Reformers Bertalan Szemere. In der Savigny-Zeitschrift hat József Ruzsoly einen Nekrolog in deutscher Sprache über seine wissenschaftliche Laufbahn veröffentlicht.²

Jetzt wenden wir uns den (ungarnsprachigen) Konferenzbeiträgen zu. *Gábor Béli* (Pécs) sprach über die Quellen des mittelalterlichen ungarischen Rechts auf der Grundlage der Arbeiten von György Bónis. Der kürzlich verstorbene *József Ruzsoly* (Szeged, 1940–2017), der als vierter Szegediner Rechtshistoriker zu nennen ist, hat über das Schicksal des Erbes von Szegediner Rechtshistorikern gesprochen. Über ihn hat *István Stipta* einen Nachruf am Ende dieses Bandes geschrieben. *Barna Mezey* (Budapest) hat sich die Frage: Wann liegt das Ende des rechtshistorischen Mittelalters vorgelegt. Das Enkelkind eines der gefeierten Rechtshistoriker (György Bónis): *Péter Bónis*, hat über das *Tripartitum* von Werbőczy und das *ius commune* einen sehr wertvollen Beitrag geliefert. Die Person von Bónis war mittelbar auch das Thema des Vortrages von *Károly Kistelegi* (Budapest), der über die Bónis-Schülerin Frau Nagyné Szegvári Katalin (später Inhaberin eines rechtshistorischen Lehrstuhls in Budapest) sprach, die als einzige Assistentin von Bónis in Szeged ihre wissenschaftliche Laufbahn begonnen hatte.

Lajos Rácz (Budapest) meditierte über das Gemeinwohl, in der Staatslehre von Werbőczy und dem Humanismus seiner Zeit. *Dorottya Andrassy* (Budapest) befasste sich mit dem Einfluss des *Tripartitum* von Werbőczy auf die croatische Rechtentwicklung und seine Bedeutung in der gegenwärtigen juristischen Ausbildung. Croatien gehörte seit dem Ende des 11. Jahrhunderts als 'Partnerland' [*társország*] und Mitglied von Länder der Heiligen

¹ Im Nekrolog hat János Zlinszky die wissenschaftliche Laufbahn in deutscher Fassung dargestellt: ZRG Ger. Abt. (1987) S. 487–494.; neuerlich József Ruzsoly: Ein Leben für die Rechtsgeschichte: zum Lebenswerk von György Bónis 1914–1985, in: Rechtsgeschichtliche Studien: Beiträge zur Institutionsentwicklung in der ungarischen Rechtsgeschichte, Hg. Gábor Máté, Barna Mezey, Passau; Budapest: Károli Gáspár Univ., 2008, S. 62–66. [Kurzfassung]; Ein Leben für die Rechtsgeschichte: zum Lebenswerk von György Bónis = József Ruzsoly: Beiträge zur neueren Verfassungsgeschichte: Ungarn und Europa, ~. – Budapest: Gondolat, 2009. – 641 p. (Ungarische Rechtshistoriker 3); S. 604–622.

² Ruzsoly, József: Ödön Both, in: ZRG Ger. Abt. (1986) S. 511–512.

Krone zu dem ungarischen Königtum, konnte aber bis zum Ende (1918) dieses Bündnisses seine Autonomie und auch seine eigenen Rechtsorgane weitgehend bewahren. Wir wissen bis zum heute ziemlich wenig über den Prozess, in dem die zeitgenössischen ungarischen Rechtsinstitute auf die croatischen Rechtsverhältnisse gewirkt haben.

Levente Vögyesi (Budapest) hat sich ebenfalls mit dem Hauptwerk von Werböczy beschäftigt: Er untersuchte seine rechtstheoretische und ethische Lehre im Prolog. *Zsuzsanna Peres* (Budapest) sprach über die königliche Spende (*donatio regia*), als eines der wichtigsten ungarischen alten Rechtsinstitute, und zwar auf grund des Tripartitums und der spätmittelalterlichen Rechtspraxis. Deren Einbeziehung der Rechtsgewohnheiten ist in Ungarn umso wichtiger, als das Gewohnheitsrecht bis zum 19. Jh. das Rechtsleben beherrschte, dessen Regeln und Normen nur dem tatsächlichen Gerichtspraxis zu entnehmen sind. Sodann haben zwei Forscher aus Pécs je ein Rechtsinstitut aus dem Tripartitum zum Vortragsthema gewählt: *Krisztina Korsósne Delacasse* den Betrug (*stellionatus*), *Balázs László* die Treulosigkeit (*nota infidelitatis*).

Die Erforschung des Volksrechtslebens war ein wenig bekanntes Gebiet von György Bónis Interesse, das auf seinen Schüler *Ernő Tárkány Szűcs*³ übergegangen ist; Diese Forschungsrichtung begeistert neuerdings *Teodóra Nagy Janka* (Pécs), die sich mit Bónis lebhafter Bindung an dieses abgelegene Gebiet beschäftigt hat. Der Gegenwart am nächsten kam *András Földi* (Budapest) mit komparativen rechtshistorischen Bemerkungen zum neuen ungarischen BGB (2014).

Prof. Dr. Balogh Elemér

---

³ Siehe von ihm: Magyar jogi népszokások [Ungarische rechtliche Volksgebräuche], Gondolat, Budapest, 1981.